

BRÂNCUȘI ÎN UNIVERSALITATEA POEZIEI

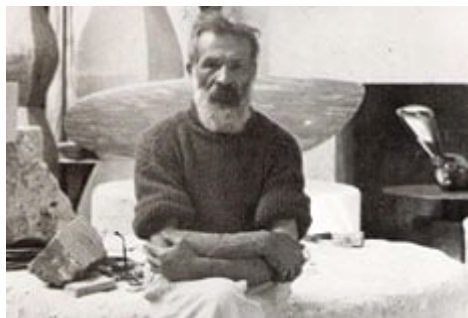
Dacă vorbim despre Brâncuși, vorbim despre începuturi, dacă vorbim despre Brâncuși, vorbim despre pacea sufletească, dacă vorbim despre Brâncuși, vorbim despre eternitate. Plecând din grădina sa, poezia nu-și poate găsi adăpost mai bun decât pietrele și lemnul brâncușian. Dacă Eminescu l-ar fi întâlnit, desigur că l-ar fi numit ALTER EGO și motivele nu ar fi întârziat să apară. Atât poezia lui Eminescu cât și opera lui Brâncuși au principalul numitor comun folclorul poporului nostru, despre care vom vorbi mai târziu. Eminescu a redescoperit frumusețea în literatură, ridicând ideea însoțită de expresie la rangul de universalitate, Brâncuși a redescoperit volumul, formele, substanța, simetria și regularitățile frumosului, iar când toate au fost sorbite de sufletul său, el a purces la concentrarea formelor în jurul ideii, ajungând la acel sigiliu indelebil. Camil Petrescu a spus: „Eu văd ideile!”. Ei bine, Brâncuși a cioplit ideile, devenind poetul pietrelor și al lemnului.

Sculpturile sale aparțin tuturor timpurilor, pentru că a știut să curețe forma esențială de toate trăsăturile anumitor perioade. Îmbrățișarea de pe „Poarta sărutului” este contopirea dintre femeie și bărbat prin strivirea fizionomică, contopire care se realizează nu numai prin armonia carnalității ci și prin căsătoria unică, aceasta având la bază conceptul iubirii, căsătoria indisolubilă a sufletelor în fața lui Dumnezeu. Să nu uităm „Rugăciunea” din ansamblul funerar de la Buzău, unde artistul redă o rugăciune a unei femei simple, la care participă atât corpul cât și mintea. În momentul sfânt al rugăciunii, trupul și sufletul sunt povărnite spre pământ de o forță nevăzută, dar prezentă, forța Dumnezeiască. Despre această lucrare, autorul mărturisește: „Am făcut din materie o rugăciune”.

Este timpul în care Brâncuși se rupe și îl uimește pe cel mai mare învățător al său, Rodin. Este timpul în care artistul pune bazele sculpturii moderne, având la bază stilizarea tradiționalului românesc cu influențe africane într-o geometrie universală. Toată opera brâncușiană are o pecete definitorie: Credința! Făcând abstracție de rudele sale întru slujirea Domnului, de mic copil a trăit în cultul religiei ortodoxe, iar atunci când a ajuns la Paris și-a câștigat o perioadă existență cântând în corul unei biserici, sau de câte ori revenea în țară își invita prietenii sau rudele la mănăstirea Tismana, locul de reculegere preferat al artistului. Sub această pecete binefăcătoare, Brâncuși a creat Rugăciunea, Sărutul, Cumințenia pământului, Somnul și multe altele, fiecare având câteva variante de unde putem deduce marea și continua căutare către perfecțiune. El a reînnotat firul artistului prin evlavie, ștergând urmele materiei și atribuind materia divinității.

De aceea, majoritatea sculpturilor sale au o linie sfielnică, ovoidală, care nu are început și nici sfârșit, dar care, privind-o, ne cucerește sufletul. Cu această sfială, să privim și opera de căpătâi a marelui Brâncuși, „Ansamblul de la Târgu Jiu”.

Cu sfială și respect, pentru că artistul, pentru această muncă titanică și extraordinară din toate punctele de vedere, a refuzat orice fel de plată. Este marea închinăciune a sa către pământul care l-a zămislit, arătând lumii personalitatea și aspirațiile noastre. Discutând despre ansamblul de la Târgu Jiu, trebuie să deschidem o paranteză privind această operă. Nu înțeleg de ce acest monument care este un tot unitar, chiar pornind de la titlu, a fost rupt, sfârtecat în bucăți de sine stătătoare. Poarta Sărutului separat, Coloana fără Sfârșit separat, și așa mai departe. Oare avem dreptul să credem că axa perfectă pe care sunt așezate operele este cu totul întâmplătoare? Știind meticulozitatea lui Brâncuși, lucrul temeinic făcut pentru cel mai mic detaliu, suntem nevoiți să spunem categoric: nu!

Ansamblul de la Târgu Jiu este un monument numai în corelație cu catedrala ortodoxă, corelație care îi împrumută un accent votiv. Pornind de la planurile de început, să nu uităm că denumirea cunoscută azi nu coincide cu cea a lui Brâncuși. Masa Tăcerii era Masa Dacică sau Sfatul Bătrânilor; Aleea Scaunelor era Drumul Eroilor iar Coloana Infinitului se numea Coloana Pomenirii Fără Sfârșit. Că aceste denumiri de început au fost schimbate, este o problemă pe care nu avem timpul necesar să o discutăm. Să mai precizăm că biserica „Sf. Ap. Petru și Pavel” a fost construită în lipsa artistului și nerespectându-se planurile sale. Biserica trebuia să fie construită în stil românesc, adică cu o singură turlă, iar aceasta trebuia să aibă o anumită înălțime.

Acest lucru este foarte important și voi explica de ce. Stând pe scaunul cel mai apropiat de Jiu, de la Masa Dacică, pe axa ansamblurilor, și privind de-a lungul ei, se putea vedea prin mijlocul Drumului Eroilor, Poarta Sărutului, la mijlocul căreia, în partea de sus, era o cruce. Era crucea bisericii, iar acolo unde se termina crucea, se putea vedea baza Coloanei fără Sfârșit.

Așadar, putem deduce încă o dată că artistul a construit ansamblul ca un tot unitar, după o idee bine concepută. Datorită edililor orașului, care nu au înțeles sensul bisericii și au construit una mai frumoasă și mai mare, această viziune nu mai poate fi realizată. Dar Ideea rămâne și, decodificând-o, ea ar suna cam așa: Venind din strămoși cu înțelepciunea și obiceiurile sale (Masa Dacică sau Sfatul Bătrânilor), trecând prin drumul eroilor (unde tinerii trebuiau să învețe a trăi cinstit și frumos), omul trebuie să treacă prin Poarta Sărutului (Poarta unirii, căsătoriei, pentru ca tânărul să poată fi numit om), cu ajutorul lui Dumnezeu (Biserica Sf. Ap. Petru și Pavel), să mergem în infinit (Coloana fără Sfârșit sau Coloana Infinitului). Iată crezul marelui Brâncuși! Pornind de la datini și strămoși, cu ajutorul credinței în Dumnezeu, vom căpăta veșnicia.

La 7 noiembrie 1937, artistul asistă cu părere de rău la târnosirea bisericii Sf. Ap. Petru și Pavel, dar, totuși, mulțumit că și-a făcut datoria. Este ultima mare creație a sa, creație care i-a absorbit gândul și puterea sau creația în care artistul a așezat toată inima și învățătura sa.

Pe umărul lui Brâncuși, viața stă ca o cobiliță, la un capăt al ei, realismul lucid, iar la celălalt, munca pilduitoare și mântuitoare. În inima sa își avea cuib o pasăre măiastră, pasărea aspirației spre infinit și perfecțiune.

Asemănarea lui cu Eminescu nu este deloc întâmplătoare.

Două genii care au luptat din greu pentru existență, niciunul din ei nu s-a căsătorit (probabil, socotind că prin aceasta ar fi putut fi îndepărtați de la menirea lor), amândoi fiind o emanare și o expresie a poporului român. Constantin Brâncuși a răsarit în neamul românesc la Hobița, la 19 februarie 1876, sat vechi de cel puțin patru secole și atârnat de Peștișani din plasa mănăstirii Tismana, loc de emoționante acte artistice și istorice. Situat în inima Olteniei, oamenii satului sunt meșteri ai lemnului care și astăzi cioplesc stâlpii pridvoarelor cu elemente asemănătoare covoarelor oltenești, în care predomină frunzele, florile, păsările precum și motive geometrice. Arta populară din Oltenia cuprinde motive străvechi, unele înrudite cu cele din Creta antică, altele de origine greco-romană sau orientală în care modulațiile și variațiile sunt îmbinate ingenios, dând naștere unor viziuni proprii, care uimesc deopotrivă pe oamenii de artă ca și pe matematicieni.

Nu trebuie să trecem cu vederea peste copilăria lui Brâncuși fără a aminti și despre talentul artistului la cântec și joc, știindu-se faptul că de copil și-a cioplit un fluier pe care îl purta mereu la el și din care cânta doinele, jocurile și hăulitele din Gorj. Horele și șezătorile din Hobița, la care Brâncuși participa cu însuflețire, erau renumite prin basmele, strigăturile și proverbele lor. De la

acest neam curat și ingenios își trage seva marele artist. De la aceste strigături și proverbe a pornit filozofia lui Brâncuși, care uneori uimea lumea literară și artistică din preajma sa. Pe nedrept s-a trecut foarte ușor peste aforismele sale, care au circulat pe continent ca o propagandă a artei moderne.

Nerepetând greșeala trecutului, să amintim numai câteva dintre ele.

După ce s-a despărțit de Rodin, a spus despre acesta: „Nimic nu crește la umbra marilor copaci!” – aducând cel mai frumos elogiu profesorului său. „Priviți lucrurile până când le vedeți! Cei aproape de Dumnezeu le-au văzut!” – este un alt aforism, uneori controversat, dar să nu uităm că Brâncuși condensează o experiență seculară așa cum țăranul utilizează proverbul. Dăruirea cea mai nobilă a vieții sale a fost exprimată simplu și concis: „Eu vă dau vouă Bucurie curată! Trupul omenesc este frumos numai întrucât oglindește sufletul!”.

Iată cât de minunat îmbină poetul pietrelor și al lemnului ființa umană cu credința. „Misiunea artei este să creeze bucurie. Nu se poate crea artistic decât în echilibru și pace sufletească!”. Iată crezul artistic al lui Brâncuși, acea misiune a artistului care nu poate fi dusă la îndeplinire fără „pace sufletească”, fără credința în Dumnezeu.

Am redat numai câteva dintre aforismele sale, din care reiese clar filosoful, poetul și credinciosul Brâncuși, cel aproape bolnav de un optimism euforic și îngăduință față de oameni, bolnav de acea politețe milenară rurală. Cred că la formarea sa au contribuit în mare măsură doi mari poeți pe care poetul îi iubea deopotrivă, socotindu-i „poetii mei de căpătâi”, Eminescu și Milarepa. Intrând în capitolul literatură, trebuie să amintim cu mândrie că numeroși poeți de pe toate meridianele lumii și-au plecat pentru o clipă inima în fața sa, închinându-i poeme memorabile.

Rainer Maria Rilke, în poemul „Pasărea”, spune:

*Din pasărea pe care ai rănit-o
Cine știe dacă zborul nu rămâne!*

Sau Carl Sandburg, poet american, care l-a cunoscut foarte bine și care afirmă în poemul „Brâncuși”:

*„El știe cum unduie firele de păr în buclele de pe capul unei femei; și o știe atâta vreme încât nu uită
de unde au venit și încotro pleacă”.*

Hector Agosti, din Argentina, ne amintește că:

*Brâncuși ne inundă
cu sonora lui liniște.
E o muzică patetică și senină
Și ne simțim deodată aidoma primului
om de la purcedeale lumii.*

Din Luxemburg, Anise Katlz încearcă să ne spună în poemul „Pasăre albastră” despre pietrele lui Brâncuși:

*Rătăcitori eram
de mii și mii de ani
printre pietrele sfărâmate
până ce a venit unul*

*care le-a trezit la viață,
îl chema Brâncuși,
era mai bătrân
și mai tânăr decât lumea.*

Norvegianul Peter Holm descrie „Muza adormită”:

Din preajma buzelor rostind adevărul,

*tănuite-s cuvintele ce vor trezi
spațiul unei lumi viitoare.*

Să ne oprim aici cu exemplele, întrebându-ne prin versurile lui Lucian Blaga, din „Pasăre sfântă”, cine este Brâncuși:

Pasăre ești? Sau un clopot prin lume purtat?

Făptură ți-am zice, potir fără toarte.

Dintre oamenii de artă din țara noastră, Brâncuși este omul cel mai elogiut de scriitorii străini. Peste o sută dintre aceștia vorbesc despre poetul pietrelor și al lemnului. Prieten cu Apollinaire și Ezra Pound, Mina Loi și Hemingway, James Joyce și Jean Cocteau, Lucian Blaga și Ion Barbu, Brâncuși s-a alăturat lor pe fruntea marii creații.

A venit timpul să-l așezăm pe Constantin Brâncuși pe soclul cucerit de el cu multă trudă și dragoste. Visul de ursitoare al muicai Maria Diaconescu Brâncuși a fost ca fiul ei să ajungă preot. Nu a fost să fie... dar... Constantin Brâncuși a ajuns marele preot al iubirii și frumosului, marele preot al artei moderne, marele preot al pietrei și lemnului. Iubea din adâncul ființei marmora neagră sau așezarea anilor din negura timpului, cum spunea artistul. Și lemnul, corespondentul nostru prezent în natură. A plecat la Paris în 1904, din nevoia de realizare artistică, necăutând niciodată traiul îmbelșugat și bogăția.

Dovadă stând mărinimia sa proverbială și acea „insulă dacică” din inima Parisului care era atelierul său. Tot mobilierul și l-a confecționat singur, de la unelte la fărâșul de gunoi, totul amintind de interioarele oltenești, unde în cel mai banal lucru se întâlnește funcționalitatea cu esteticul. Poate viziunea brâncușiană a cumineniei acestui pământ își are rădăcina în „Gânditorul” de la Hamangia.

Prezența strămoșilor este prezentă în toată gândirea artistului până la dispariția sa fizică. Toată viața, Brâncuși nu a renunțat la cetățenia română și nici la apartenența bisericii ortodoxe.

La 16 martie 1957, în casa sa din Paris, a închis pentru totdeauna ochii.

După ce a poposit pe catafalcul bisericii ortodoxe române din Paris, a fost ascuns lumii în cimitirul Montparnasse.

Dacă vorbim despre Brâncuși, putem afirma că el a vrut, prin arta sa, să tămăduiască durerile din oameni.

Dacă vorbim despre Brâncuși, încă o stea a spiritualității românești a intrat în constelația universalității.

Dacă vorbim despre Brâncuși, sigur ne găsim într-un fotoliu imperial din inima poeziei.

ALEXANDRU CIOCIOI

Din volumul „Am uitat să vă spun”,

Editura Granada, București, 2013